

о. Мирон Бендик

Господь Бог створив нас вільними. Тому для нас найбільш дошкульним і неприродним є перебування в найпринизливішому з усіх видів рабства – рабстві гріха. Підставою ж тривання в нас гріха є невідповідність між дарованим Богом статусом синів Божих і реальністю, описаною в біблійному образі вигнанців із раю.

Як і «Перший Адам», вигнанцем із райської «Батьківщини» щастя є кожна людина. Віднайти же шлях до раю ми можемо в Христі – «Другому Адамі». Христос – «Шлях» до раю – забезпечує наше життя від манівців, якими є гріховні збочення. Саме Він, визволяючи від гріхів, докорінно преображує це життя в «нове творіння».

Можливість щасливого життя благодаттю Святого Духа дарується кожній людині. Натомість реалізується така можливість уже в християнському житті людини, збудованому на вільній співдії з Ісусом Христом. Він зі Свого боку вже визволив від гріха кожную без винятку людину. Проте сама по собі людина ще не визволена. Вона визволяється поступово, докладаючи власних зусиль.

Першим кроком до визволення є усвідомлення свого рабства. Полягає воно у виявленні чисельних залежностей, які блокують можливість до щастя. Згідно з баченням Святих Отців, ця можливість була заблокована «в Адамі», коли людина з власної ініціативи зірвала спілкування з Богом.

Божа підстава до щастя була втрачена; залишилась, виродившись в ілюзію, мрія про щастя. Прагнучи втілити цю ілюзію в життя, людина при цьому оперлася на саму себе. Проте замість щастя реального людина замкнулася в щасті уявному. У результаті вона

опинилася в полоні ілюзії щастя й стала рабом цієї ілюзії.

Утрата спілкування з Богом неминуче призвела до втрати спілкування людей між собою. Своє уявне індивідуальне «щастя» людина поставила понад щастя інших. Останні ж мали стати лише знаряддям для досягнення «мого» приватного щастя. Це призвело до ситуації, описаної у фразі «людина людині вовк» (латиною homo homini lupus est). На місці райського спілкування, змальованого в образі спілкування Адама і Єви, людина запропонувала «закон джунглів», згідно з яким виживає сильніша особина, а слабша гине. Штучно вибудований на кривді слабких «культ особи» сильного закінчується дуже швидко й дуже сумно: у певний момент для всіх стане очевидно, що «король голий».

Зневірившись у власному відносному «я», людина шукає самореалізації в зовнішньому світі речей чи в їхньому грошовому еквіваленті. Їх вона абсолютизує, прагне накопичувати, ними хоче себе «забезпечити», їх споживати й таким чином знайти своє заспокоєння та навіть щастя.

«Культ речей» остаточно виявляється ще безглуздішим, ніж «культ особи». Найбільша ілюзія людини – в уявленні, що особовий запит на щастя можна зреалізувати безособовими матеріальними реаліями. За словами Христа: «Безумний! Цієї ж ночі душу твою заберуть у тебе, а те, що ти зібрав, кому воно буде?» (Лк 12, 20). Чи вартує щось накопичувати, якщо в момент смерті ми це однаково втратимо?

Описаний тут «шлях у нікуди» є неминучим наслідком втрати людиною Божого життєвого шляху. І в цьому полягає «діагноз» як щодо окремої людини, так і щодо людства в цілому. Проте сам діагноз – лише половина справи. Після діагностики має настати лікування, яке в християнстві називається «покаянням».

Після з'ясування причини хвороби людина прагне швидкого й ефективного лікування. Позаяк причиною недуги гріха були зловживання свободою людини, то й успішність лікування також залежить від свободи людини. Самі ліки – від Бога, але їх застосування – від людини. З огляду на ліки нема «невиліковних» хвороб, проте швидкість лікування – у руках людини.

Ми можемо вирішити, що ми «не проти» одужання. За такого рішення ми будемо

одужувати дуже довго й не факт, що одужаємо остаточно, без жодних гріховних ускладнень і рецидивів. Але ми можемо піти й радикальним шляхом, звернувшись відразу й виключно до Бога – запоруки нашого одужання. Адже коли ми хворіємо фізично чи психічно, то намагаємося знайти найкращого спеціаліста. У наших же гріховних «хворобах» таким «найкваліфікованішим спеціалістом» є, без сумніву, сам Господь Бог.

Усвідомлення цієї виключності Бога «задля нашого спасіння» кладе початок нашому «монашеству» (від грецького слова «монос» – єдиний, виключний). Ми звикли думати, що «монахом» є людина, яка живе в монастирі та належить до елітарної «меншості» у Церкві. Саме ж «монашество» – це щось екзотичне й дуже далеке від нас.

Проте Святі Отці думали інакше. Згідно з ними, «монах» починається з внутрішнього рішення звільнитися від гріховних болячок якомога швидше – людське життя коротке, а тому не можна відкладати найважливіших справ у «довгускриньку».

Ці рішення задля підкреслення їхньої вагомості зуться «обітами», тобто урочистими приреченнями. Обіти – це не обіцянки, які часто до нічого не зобов'язують. Це також не клятви, які зобов'язують завжди і всюди, незалежно від можливостей чи неможливостей їх виконання. Обіти – це урочисте ствердження перед Богом нашого прагнення до свободи, поєднане з покладанням на Боже сприяння в досягненні цієї ж свободи.

Три обіти є трьома кроками задля виходу з рабства й відновлення свободи. До того ж ці кроки можна починати вже і тепер, не відкладаючи на «потім», зокрема й на «після смерті, на тамтому світі». Ставлячи ці три кроки, людина послідовно звільняється від її рабства в речей, рабства в суспільства та рабства в себе самої. Вона одужує від «загальнолюдських», і навіть особистих болячок, і стає спроможною до щастя «тут і тепер».

Перший обіт називається добровільною вбогістю. Вона не має нічого спільного з убогістю матеріальною чи економічною, які мають зовнішній і безальтернативний характер. Обіт є вільним, його мета – внутрішньо визволити людину від рабства в зовнішніх речей, ствердити пріоритет людини над усім зовнішнім світом. Адже Бог покликав людину ставати господом світу, гріх же людини – у відмові від свого божественного статусу господаря. Доки людина залишається у відмові, доти вона не відчує себе відповідальним господарем. Натомість поводитиметься неначе наймит, браконьєр, шкідник. Вона лицемірно «вболіватиме» за екологію, зміни клімату, вимирання тварин і рослин, проте

насправді їй не вистачає внутрішньої свободи й відповідальності господаря (земної ікони небесного Господа). Через те, замість будувати, вона руйнуватиме своє довілля.

Другий обіт – досмертна (прижиттєва) чистота. В обіті йдеться не лише про зовнішній (одружений чи неодружений) статус людини чи про її подружню вірність чи невірність (чистоту чи нечистоту). Чистота обіту – це не позбавлення людиною себе «чогось», на що вона має право, а, навпаки, збагачення й очищення дотеперішнього суспільного чи сімейного досвіду новим досвідом. Його дотеперішня «неочищеність» полягала в забрудненні зв'язків з іншими людьми корисливим егоцентричним «я». Доки людина до таких важливих зв'язків домішує «ложку дьогтю» свого «я», доти «забруднюватиме» й остаточно втрачатиме їх. І не має значення, які це зв'язки – суспільні, сімейні чи монастирські. Задля здійснення обіту чистоти любов ближнього має перемогти в людині любов до самого себе, яка без любові ближнього стає «нечистою». Саме ж по собі перебування в якійсь із спільнот не вчиняє людину автоматично «чистою». За наявності індивідуальної «нечистоти» вона в будь-якій спільноті й надалі залишатиметься нечистою, через що втрачатиме спільноту й шанс на щастя «з кимось». Натомість бути щасливою «самій із собою» – нереально. «Не добре чоловікові бути самому» (Бт 2, 18), – застеріг Господь, створюючи людину.

І врешті-решт останнім обітом «досконалого послуху» людина сягає глибин свого «я», тобто особи. Реалізується вона в спілкуванні насамперед із Богом, земним образом Якого вона є. «В Адамі» людина протиставила себе Богові й перестала «прислухатися» до Його голосу. Тому саме слово «послух» походить від дієслова «слухати, прислухатися». І у своєму первинному значенні це дієслово описувало здатність людини прислухатися, слухати Бога. Завдяки цій здатності людина розпізнавала Боже ведення до щастя на дорогах свого життя. Утративши здатність послуху, людина перестала відчувати, «в чому», а ще краще – «в Кому» її щастя. Обітом послуху вона повертає чутливість до свого щастя. Способом же розпізнати Божий голос є дослухатися до нього крізь голоси інших людей. Коли ми відчуємо в голосі ближнього голос Божий, тоді наш послух стає досконалим. Нам буде важливішим послухати інших, аніж щоб «інші» слухали «мене». Невміння дослухатися до голосу Божого вчиняє для нас нестерпним голос іншої людини, яка хоче нами «командувати». Рівно ж і для неї нестерпно слухати нас, нічим не кращих і не гірших від неї. Послух же, замість протиставлення, привносить гармонію в наші зв'язки з Богом і людьми, а також запобігає шизофренічному «роздвоєнню особистості» в нас самих, від якого внаслідок потерпатиме наша психіка. Досконалий послух вчить також відрізнити Боже від людського й не змішувати їх. Тоді те, що Боже в розпорядженнях інших, зокрема влади, ми виконуємо не лише із зовнішніх спонукань страху чи задля запобігання покаранням і санкціям. Ми виконуємо послух насамперед із внутрішніх спонукань сумління. І тоді задля «досконалого послуху» ми ніколи не будемо слухати злочинних наказів. Тоді ми здатні до акцій «громадянської непокори», збираючись на «українські майдани» вільних людей.

Про монашество не випадково відгукуються як про носіїв завтрашнього дня людства. Що більше людей збагачують своє життя описуваними вище потрійними обітами, то швидше настане таке омріяне, щасливе й світле майбутнє. Враховуючи це, і Святі Отці Церкви розуміли монашество як універсальний шлях до майбутнього, стати на який покликані всі. Це означає, що обіти монашества звернені до кожної людини. Христос не змушував до них, бо додавав, що вийдуть на цей шлях ті, що зможуть вмістити: «Хто може збагнути, нехай збагне» (Мт 19, 12).

Можливо, ми тому ще й досі не щасливі, що не можемо (чи боїмося?) вмістити в себе те єдине (монос) щастя, що його нам дарує єдиний (монос) Бог. Однак, за словами апостола Павла, ми можемо «розширити себе», розвинути нашу «внутрішню людину» до автентичного християнина. І тоді серед монашества, спільноти богопосвячених людей, які на землі вже живуть, «як ангели на небі», ми знайдемо місце й для себе, а в цьому «місці» зустрінемо саме те щастя, про яке завжди мріяли.

о. Мирон БЕНДИК, Наше християнське визволення // СЛОВО №1 (85), березень-травень 2021